

**การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด
ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง
MANAGEMENT OF COMMUNITY ENTERPRISE FOR RAISING
CRICKETS ACCORDING TO IDDHIPADA IV
FOR SELF – SUFFICIENCY ECONOMY**

โฆสิต แพงสร้อย

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Kosit Phaengsoi

Mahasarakham University, Thailand

Corresponding Author; Email: Kosit.p@msu.ac.th

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยการเก็บข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 54 คน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง จากเครื่องมือวิจัยต่างๆ โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ทำการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด หมู่ที่ 13,14 บ้านฮ่องฮี ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านจำนวน 30 คน เมื่อปี พ.ศ.2556 จัดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2560 และมีสมาชิกเพิ่มขึ้นตามลำดับจนปัจจุบัน มีจำนวน 61 คน การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีปัจจัยที่สำคัญ 5

---

* ได้รับบทความ: 13 พฤษภาคม 2563; แก้ไขบทความ: 22 มิถุนายน 2563; ตอรับตีพิมพ์: 25 มิถุนายน 2563

ด้าน คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจหรือการประกอบอาชีพ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยดังกล่าวนำมาเป็นแนวทางการบริหารจัดการตามหลัก อธิปไตย 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ; กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด; หลักอธิปไตย 4;
เศรษฐกิจพึ่งตนเอง

Abstract

This qualitative research has the objective is to study the background and management of community enterprise for raising crickets according to the influence of Iddhipada IV for community economy. By collecting data from the population and samples A total of 54 people used the specific selection method. From various research tools by survey, observation, interview and group discussion analyze the data and draw conclusions according to the objectives by descriptive analysis.

The result of the research shows that Cricket Farming Community Enterprise Group Moo 13, 14, Ban Hong Hi Village, Yang talat Subdistrict, Yang talat District, Kalasin Province The gathering of 30 villagers in 2013 registered as a large plots community enterprise. Kalasin Province on 25 August 2017 and increased membership respectively until now, with a total of 61 people. Management of community enterprise raising crickets in accordance with the principles of Iddhipada IV for self-sufficiency economy. There are 5 important factors in terms of technology. Economic or occupation, resources, psychological and social and cultural. The above factors are used as a guideline for management according to the power of Iddhipada IV, namely Chantha, Wiriya, Chitta and Wimangsa.

Keywords: Management; Cricket Raising Community Enterprise Group; Iddhipada Iv; Self-Sufficiency Economy

บทนำ

การปรับโครงสร้างของประเทศไปสู่ประเทศไทย 4.0 โดยนำหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาประเทศ ซึ่งต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ ที่ผ่านมา เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและช่วยให้สังคมไทยสามารถยืนหยัดอยู่ได้อย่างมั่นคง เกิดภูมิคุ้มกันและมีการบริหารจัดการความเสี่ยงอย่างเหมาะสม ส่งผลให้การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนโดยมีหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 น-คค) ขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 รัฐบาลได้ประกาศเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชนซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างพอเพียง ให้ได้รับการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างรายได้ พัฒนาความสามารถในการจัดการและพัฒนาารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ระบบเศรษฐกิจเข้มแข็งสามารถพัฒนาสู่การเป็นผู้ประกอบการของหน่วยธุรกิจที่สูงขึ้นในการเชื่อมประสานวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย ให้ดำเนินการในลักษณะของการบูรณาการ ทั้งภายในหน่วยงานและร่วมกับภาคีภาคส่วน วิสาหกิจชุมชนจึงเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ของการพัฒนาชุมชนโดยชุมชนมีระบบและพึ่งตนเองได้ ซึ่งระบบและการพึ่งตนเองได้ ต้องเป็นการพัฒนาจากภายในชุมชน โดยชุมชนร่วมกันสร้างความเชื่อมั่น พื้นฟูความสัมพันธ์พัฒนาระบบการจัดการและกระบวนการเรียนรู้ในสังคมขึ้น (สุกัญญา อธิปอนันต์, 2550 : 74)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ที่ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยเพื่อบูรณาการการพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน และที่สำคัญรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศก็ได้บัญญัติให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายพื้นฐานของรัฐในด้านเศรษฐกิจนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงนั้นถือว่าเป็นแนวคิดด้านเศรษฐกิจที่มีนัยทางหลักการและแนวคิดที่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นแหล่งตั้งต้นของการ

ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การผลิต การบริโภค และการจำหน่าย คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ จากการใช้ทุนของชุมชน และจากศักยภาพที่มีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักการผลิตและการบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มีความสมดุล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกเรื่องรวมทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจทั้งสองนี้ถือว่าเป็นแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนได้ (อรรธรณ เกสร, 2562 : 1)

การเลี้ยงจิ้งหรีดเป็นอาชีพหรือสินค้าทางเลือกที่น่าสนใจ สามารถสร้างอาชีพและเศรษฐกิจท้องถิ่นให้กับเกษตรกรได้ จิ้งหรีดเป็นหนึ่งในแมลงกินได้และได้รับความนิยมบริโภคในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานมานาน ตลอดจนเริ่มมีการบริโภคกว้างขวางขึ้นมาก เพราะถือเป็นแหล่งอาหารโปรตีนอีกแหล่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับมนุษยชาติในอนาคต โดยองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ให้การยอมรับแมลงกินได้ เป็นแหล่งอาหารเลียงสำรองที่สำคัญของมนุษย์ เนื่องจากเป็นแหล่งโปรตีนที่ถูกและสามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสานมีวัฒนธรรมการบริโภคอยู่ก่อนแล้ว และปรากฏว่ามีแมลงหลายชนิดที่ยังคงนิยมบริโภคในปัจจุบัน (มติชน, 2561 : 2) ส่งผลให้จิ้งหรีดที่เคยเป็นอาหารของคนในชนบทซึ่งนำมาทอด คั่ว ถูกพัฒนามาทำเป็นลาบบรรจุกระป๋อง ไปจนถึงขึ้นทำเป็นแป้งผสมขนมปังเบเกอรี่ส่งไปขายต่างประเทศ (สะ-เล-เต, 2562 : 7)

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดบ้านฮ่องฮี ตำบลยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นการรวมตัวของคนในชุมชนที่ต้องการสร้างอาชีพ เพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตควบคู่กับการประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร เป็นกิจกรรมการผลิตโดยใช้วัตถุดิบและทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผสมผสานกับภูมิปัญญาที่ได้รับการส่งเสริมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งบ้านฮ่องฮี หมู่ที่ 13,14 กล่าวได้ว่าเป็นผู้นำในเรื่องอาชีพการเลี้ยงจิ้งหรีด โดยเฉพาะหมู่ที่ 14 ที่มีประชากร 184 ครัวเรือน ประกอบอาชีพเลี้ยงจิ้งหรีดจำนวน 49 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 27 (ทัศพร คำสีทา, 2560 : 2) โดยทางกลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดระบบวิสาหกิจชุมชนที่เน้นกระบวนการสร้างรายได้ จากผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้านหรือตำบลซึ่งสนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยมี

กิจกรรมการคิดค้น การพัฒนาด้านการตลาด การบริหารจัดการและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีด้านการผลิตให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับและต้องการของตลาด

ขณะเดียวกัน การบริหารงานกลุ่ม องค์กรไปสู่เป้าหมาย ต้องอาศัย “คน” หรือ “ทรัพยากรมนุษย์” ที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมและจริยธรรม เป็นพลังในการขับเคลื่อนไปตามศักยภาพ การกิจ บทบาทและอำนาจหน้าที่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่วางไว้ (ทศพร วงศ์ทะกัณท์, 2550 : 2) ซึ่งจำเป็นต้องใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ และสร้างแรงจูงใจให้แก่บุคลากรทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ คือ อิทธิบาท 4 ถือได้ว่าเป็นธรรมของผู้นำหรือผู้บริหารที่ดีมีคุณธรรม จำเป็นต้องใช้อิทธิบาท 4 เป็นแนวทางในการบริหารงานบุคคล (นัยนา พรหมสว, 2560 : 1536-1547) เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาและดำเนินกิจกรรมกลุ่ม องค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัจจุบันในส่วน of ชุมชนเอง การจัดตั้งและดำเนินธุรกิจยังขาดการวิเคราะห์ศักยภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มและชุมชน ขาดทักษะในการผลิตขาดการวางแผน ธุรกิจชุมชน และการวิเคราะห์ตลาด ขาดการจัดลำดับความสำคัญการใช้เงินทุน หรือกรณีที่ได้มีการจัดตั้งมีปัญหาในเรื่องการขาดการพัฒนาความรู้เฉพาะทางเพื่อต่อยอด ได้แก่ การบัญชี การตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การไม่เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ขาดข้อมูลด้านการตลาดจากลักษณะปัญหา และความต้องการดังกล่าว ภาครัฐจะต้องทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงและต่อยอดความรู้ของชุมชน โดยจะต้องเริ่มจากผู้นำที่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมเพื่อให้มีการคิดร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับชุมชน เพื่อส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้โดยกระบวนการถ่ายทอดความรู้จะต้องปลูกฝังแง่คิด ด้านศีลธรรม และจริยธรรม จึงจะทำให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขได้ด้วยตนเอง (นัทที ขจรกิตติยา, 2550 : 155)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงได้ศึกษาและนำมาซึ่งบทความวิจัย เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด ตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

1) ขอบเขตด้านตัวแปร

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง ผู้วิจัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้เทคนิคการจัดการแนวคิด (Conceptualize) การอธิบาย (Category) การจัดการหมวดหมู่ (Classify) การจำแนกกลุ่ม (Content) และประเด็น (Concept) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสำรวจ (Basic Survey) แบบสังเกต (Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การสัมภาษณ์ (Structured Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (UnStructured Interview) โดยมีขั้นตอน ลักษณะและการตรวจสอบ เครื่องมือประกอบด้วย หลักการทฤษฎีแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กำหนดแนวคิด ประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือ การตรวจสอบเที่ยงตรงของเครื่องมือ ปรับปรุงแก้ไขจัดพิมพ์เครื่องมือฉบับสมบูรณ์

2) ขอบเขตด้านประชากร

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาพื้นที่ที่มีการประสานการปฏิบัติหน้าที่ระหว่างผู้นำกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่าย ยังไม่มีความต่อเนื่องเท่าที่ควร และเป็นพื้นที่ที่มีความร่วมมือ สามัคคีและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานอย่างสม่ำเสมอ คือ บ้านฮ่องฮี หมู่ที่ 13 และหมู่ที่ 14 ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการวิจัย

กาฬสินธุ์เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางหรือภาคอีสานของประเทศไทย อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 510 กิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์จังหวัดหนึ่งในภาคอีสาน จากหลักฐานทางโบราณคดีบ่งบอกว่าเคยเป็นที่อยู่ของเผ่าละว้า ซึ่งมีความเจริญทางด้านอารยธรรมประมาณ 600 ปี คำขวัญประจำจังหวัด “พ่อหลวงองค์ดำลือเลื่อง เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไท ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี”

จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ 6,946,746 ตารางกิโลเมตร มีประชากรจำนวน 995,176 คน (ข้อมูล พ.ศ. 2561) การปกครองแบ่งออกเป็น 18 อำเภอ 135 ตำบล 1,584 หมู่บ้าน อำเภอยางตลาด เดิมชื่อ อำเภอปจิมกาฬสินธุ์ ตั้งเมื่อ พ.ศ.2451 หลังจากมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ และแบ่งเขตการปกครองออกเป็นมณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน อำเภอปจิมกาฬสินธุ์ตั้งที่ว่าการอยู่ที่บ้านดงเค็ง หมู่ที่ 4 ตำบลดอนสมบูรณ์ ลักษณะอาคารที่ว่าการอำเภอเป็นอาคารสร้างด้วยไม้ทั้งหลัง

ต่อมาทางราชการเห็นว่า การตั้งชื่ออำเภอโดยใช้ทิศทางเป็นหลักจะทำให้ประชาชนเข้าใจยาก จึงเปลี่ยนชื่ออำเภอปจิมกาฬสินธุ์ (กาฬสินธุ์ตะวันตก) เป็นอำเภอภูแล่นช้าง ใน พ.ศ. 2456 ทั้งนี้เพื่อรักษาเมืองภูแล่นช้างไว้ไม่ให้สูญหายไป หลังจากนั้นทางราชการได้ย้ายที่ว่าการอำเภอภูแล่นช้างจากบ้านดงเค็งมาตั้งที่บ้านยาง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของหนองหมากจอก ใน พ.ศ.2460 จึงมีการเปลี่ยนชื่ออำเภอจาก “ภูแล่นช้าง” เป็น อำเภอยางตลาด ตามชื่อบ้านยาง ซึ่งได้รับการพัฒนาให้มีความเจริญมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้านพื้นที่วิจัย คือ บ้านฮ่องฮี หมู่ที่ 13,14 ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ จากการสำรวจพบว่า บ้านฮ่องฮี หมู่ที่ 13 มีจำนวนประชากร 805 คน แบ่งเป็นชาย 385 คน หญิง 420 คน จำนวนครัวเรือน 187 ครัวเรือน ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน ชื่อ นายสมประสงค์ ภูเจดีย์

ด้านเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา รองลงมา ได้แก่ เลี้ยงสัตว์ ทำสวน ทำไร่ ฯลฯ รายได้เฉลี่ยของประชากรตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2561 จำนวน 33,000 บาท/คน/ปี ภายในหมู่บ้านยังมีการรวมกลุ่มประกอบอาชีพที่เสริมรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนหลายกลุ่ม

บ้านฮองฮี หมู่ที่ 14 เป็นหมู่บ้านที่แบ่งการปกครองจากหมู่ที่ 13 ระยะทางจากอำเภอ 7 กิโลเมตร จากการสำรวจพบว่า บ้านฮองฮี หมู่ที่ 14 มีจำนวนประชากร รวมทั้งสิ้น 860 คน แยกเป็นเพศชาย 425 คน เพศหญิง 435 คน จำนวนครัวเรือน 170 ครัวเรือน

ซึ่งสภาพสังคม เศรษฐกิจโดยทั่วไปไม่แตกต่างจากหมู่ที่ 13 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา และรวมกลุ่มอาชีพเสริม สร้างรายได้ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด (ร่วมกับหมู่ที่ 13) เลี้ยงกบ เลี้ยงวัว กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ กลุ่มเย็บผ้าด้วยมือ เป็นต้น (แผนพัฒนาหมู่บ้านหมู่ที่ 14 พ.ศ.2562)

ความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด บ้านฮองฮี หมู่ที่ 13,14 ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มเกษตรกรตัวอย่างที่เลี้ยงจิ้งหรีดเป็นอาชีพ ที่มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สามารถสร้างรายได้แก่สมาชิกครอบครัวและกลุ่มอย่างเป็นกอบเป็นกำ แม้กระทั่งสมาชิกบางคนเลิกทำนา ทำสวน เปลี่ยนอาชีพมาเลี้ยงจิ้งหรีด แมงสะตัง (จิ้งหรีดตัวเล็กสีแดงลายขาวคล้ายแมงเม่า) อรพรรณ วอทอง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดบ้านฮองฮี ให้ข้อมูลว่า เป็นผู้ริเริ่มเลี้ยงจิ้งหรีด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 โดยทำเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากอาชีพหลักคือการปลูกผักสวนครัวขาย ต่อมาเห็นว่าจิ้งหรีดมีต้นทุนเลี้ยงต่ำ เลี้ยงง่ายและได้กำไรดี จึงเลิกปลูกผักหันมาเลี้ยงจิ้งหรีดเพียงอย่างเดียว นางอรพรรณ วอทอง ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดบ้านฮองฮี ให้ข้อมูลว่า เป็นผู้ริเริ่มเลี้ยงจิ้งหรีด ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 โดยทำเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากอาชีพหลักคือการปลูกผักสวนครัวขาย ต่อมาเห็นว่าจิ้งหรีดมีต้นทุนเลี้ยงต่ำ เลี้ยงง่ายและได้กำไรดี จึงเลิกปลูกผักหันมาเลี้ยงจิ้งหรีดเพียงอย่างเดียวเมื่อผลผลิตการเลี้ยงจิ้งหรีด ส่งขายมีรายได้ดี ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาปรึกษาขอคำแนะนำและเริ่มทำอาชีพเลี้ยงจิ้งหรีดมากขึ้น กระทั่งปี พ.ศ. 2554 เริ่มมีพ่อค้าภายนอกเข้ามาสั่งซื้อผลผลิตในหมู่บ้านฮองฮี เพื่อนำไปขายตามตลาดเช้า ตลาดเย็น หรือตลาดนัดตามที่ต่างๆ ปรากฏว่าขายดี ประชาชนในพื้นที่ภาคอีสานนิยมบริโภคเป็นอาหารว่างและอาหารหลักมากขึ้น (ศูนย์ข่าวขอนแก่น, 2562 : ออนไลน์) ต่อมา จึงได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มแมงสะตังจิ้งหรีดของชุมชนในหมู่บ้านฮองฮี หมู่ที่ 14 อย่างไม่เป็นทางการ มีสมาชิกเริ่มแรกจำนวน 30 คน มีนางอรพรรณ วอทอง เป็นหัวหน้ากลุ่ม จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่า จากอาชีพที่สร้างรายได้ดังกล่าว จึงมีผู้มาสนใจศึกษาเรียนรู้และสมัครเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นตามลำดับ

พ.ศ.2560 กลุ่มอาชีพเลี้ยงจิ้งหรีดบ้านฮ่องฮี ได้ให้การยอมรับให้เป็นแปลงใหญ่จิ้งหรีดจากสำนักงานเกษตรจังหวัดกาฬสินธุ์ พร้อมสนับสนุนเงินทุนและอุปกรณ์เครื่องมือในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จิ้งหรีดทอดและน้ำพริกจิ้งหรีดโดยมีศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร จังหวัดขอนแก่น เข้าร่วมให้ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการเลี้ยง ระบบตลาด ขณะเดียวกันสมาชิกกลุ่มได้รวมกันซื้ออาหารจิ้งหรีดเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายด้านอาหารให้มีราคาถูกลง โดยมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้ประสาน รวมทั้งรวบรวมจำนวนจิ้งหรีดจากสมาชิกแต่ละครัวเรือนเพื่อส่งขายตลาดภายนอก ต่อมาวันที่ 25 สิงหาคม 2560 กลุ่มอาชีพเลี้ยงจิ้งหรีดบ้านฮ่องฮี ได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่ จังหวัดกาฬสินธุ์

การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง พบว่ามีปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องอยู่ 5 ด้าน คือ

1. ด้านเทคโนโลยี (Technology) การเลียนแบบธรรมชาติตามภูมิปัญญา เช่น การเพาะเลี้ยงจิ้งหรีด โดยใช้แผ่นพลาสติก ถุงปุ๋ย หรือผ้าห่มมาปกคลุม ชันไข่ ทดแทนอุปกรณ์เตาอบรักษาอุณหภูมิที่เหมาะสมในระยะฟักไข่ ควรเริ่มจากความพอใจ มีความรักและชอบ พร้อมทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ (ฉันทะ) โดยใช้ความเพียร (วิริยะ) ขณะเดียวกัน ต้องมีสมาธิ หรือมุ่งมั่นอย่างต่อเนื่องจนงานสำเร็จ (จิตตะ) และควรกระทำด้วยการใช้ความคิดพิจารณา ไตร่ตรอง ตรวจสอบ (วิมังสา) เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น จนเกิดความมั่นใจกับผลที่ออกมา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพึ่งตนเอง รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมที่สอดคล้องกับความต้องการและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

2. ด้านการประกอบอาชีพ (Economy) การรวมกลุ่มอาชีพเพาะเลี้ยงจิ้งหรีดพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชน เป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ด้านอาหารมาจัดการเชิงธุรกิจ สมาชิกที่เข้าร่วมควรเริ่มจาก ความสมัครใจดำเนินการด้วยความชอบ (ฉันทะ) เพราะปกติจิ้งหรีดเป็นแมลงที่นิยมบริโภคอยู่แล้ว จึงต้องมีความเพียรพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค (วิริยะ) จึงควรเรียนรู้ ศึกษาดูงานจากกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ให้เกิดการสะสมเป็นความรู้ฝังลึก มั่นคง (จิตตะ) จนมีความชำนาญงานต่ออาชีพที่ดำเนินการอยู่ โดยเฉพาะการพิจารณาสรุปบทเรียนที่เป็นปัญหา อุปสรรคร่วมกัน ด้วยเหตุผล (วิมังสา) เพื่อการปรับปรุงพัฒนาให้กิจกรรมมีความก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจด้วยวิถีพอเพียง นั่นคือ ยึดความประหยัด ประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง สุจริต และชวนขยายเฝ้าหาความรู้ให้เกิดรายได้เพิ่มพูน

3. ด้านทรัพยากร (Resource) ทรัพยากรที่นำมาดำเนินการของกลุ่มควรเน้นการใช้ วัตถุดิบของชุมชนเป็นหลัก เช่น วัตถุดิบอาหารจังหวัดที่ใช้รื้ออ่อนและรื้อแก่จากโรงสีชุมชนที่เป็นเครือข่ายด้านอาชีพ ควรใช้การติดต่อซื้อขายที่สร้างประโยชน์ระหว่างกลุ่มโรงสีชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจังหวัด อย่างเป็นธรรมและเกิดความพอใจ (ฉันทะ) ทั้งสองฝ่ายที่มีความสนใจร่วมกัน ในการมองเห็นคุณค่าทรัพยากรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เป็นความพยายามอย่างต่อเนื่อง (วิริยะ) ที่จะตั้งใจทำงาน (จิตตะ) ให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างกลุ่ม องค์กร ในหมู่บ้าน โดยการทำอย่างมีเหตุและผล (วิมังสา) ต่อกระบวนการดำเนินการ กิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งเป็นการพึ่งตนเองหรือมีความพอดีด้านทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบอย่างยั่งยืน

4. ด้านจิตใจ (Mental) การทำงานของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจังหวัดบ้านฮ่องฮิ ยึดหลักการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน จึงควรใช้หลักธรรมาภิบาลมาบริหารจัดการ กลุ่มอย่างจริงจัง โดยอาศัยต้นทุนทางสังคมเป็นพื้นฐานสำคัญ คือ ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความซื่อสัตย์ มีสัจจะพึ่งพาอาศัยกัน เป็นต้น ซึ่งเริ่มจากความรักใคร่สามัคคีภายในครัว ระหว่างสมาชิกกลุ่ม (ฉันทะ) ประธานกลุ่มที่เป็นผู้นำควรประพฤติเป็นตัวอย่างที่ดีในการ อดทน ขยันมุ่งมั่นทำงาน เป็นผู้นำทางความคิด กล้าตัดสินใจ (วิริยะ) รวมทั้งสมาชิกควรมี ส่วนช่วยอย่างเต็มที่เพื่อร่วมกันสร้างจิตสำนึกที่ดี (จิตตะ) ต่อการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม เป็นสำคัญ ช่วยกันสร้างความเข้มแข็งแก่กลุ่ม มีการตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการ ฝ่ายต่างๆ เพื่อจะได้เข้าใจปัญหาและนำไปสู่การปรับปรุงการทำงาน (วิมังสา) ให้ก้าวหน้า สามารถพึ่งตนเองได้

5. ด้านสังคมและวัฒนธรรม (Socio – Culture) สมาชิกกลุ่มควรพัฒนา ความสัมพันธ์กับเครือข่ายกลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้านให้แน่นแฟ้นอย่างสม่ำเสมอโดยอาศัย ตัวแทนแต่ละครัวเรือนซึ่งเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมเหล่านั้น เป็นตัวเชื่อมสร้างความสัมพันธ์เสมือนเป็นระบบครอบครัวและเครือญาติ (ฉันทะ) ช่วยผลักดันกิจกรรม ประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มให้เคลื่อนไหว (วิริยะ) เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ โรงสีชุมชน เป็นต้น เป็นการผนึกกำลัง ช่วยเหลือเกื้อกูล และเสริมประสิทธิภาพของการทำงาน (จิตตะ) ทำให้เกิดการแข่งขัน เปรียบเทียบระหว่างกลุ่มที่เป็นเครือข่าย และได้รู้จักคิด ปรับปรุงงาน (วิมังสา) ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลให้เกิดการพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นความพอดีด้านสังคมและวัฒนธรรมนั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผล ดังนี้

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด มีพัฒนาการเริ่มต้นจากการทำเป็นอาชีพเสริมภายในครัวเรือนของชาวล้านฮ่องฮี่ หมู่ที่ 13-14 ตำบลยางตลาด อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อปี พ.ศ.2556 ต่อมาจึงได้มีการรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพเลี้ยงจิ้งหรีด ที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและกลุ่ม มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม โดยคัดเลือกคณะกรรมการกลุ่มจากสมาชิกกลุ่ม 61 คน ภายใต้ความร่วมมือของภาคีเครือข่ายภาครัฐและประชาชน (ประชารัฐ) สนับสนุนงบประมาณค่าใช้จ่ายเป็นค่าวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนเป็นการให้ความรู้ทางวิชาการ จัดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด เมื่อปี พ.ศ.2560 มีการขยายการผลิต การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ เพื่อจำหน่ายในพื้นที่ใกล้เคียง และต่างจังหวัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (จินตวิโร เกษมสุข 2554 : 14) ที่อธิบายถึงกระบวนการให้ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมงานพัฒนา ร่วมคิดร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญที่เหมาะสม รวมทั้งการที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเอง ในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม และการตัดสินใจต่างๆ เกี่ยวกับโครงการที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับ และสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2555) ได้อธิบายแนวทางการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันเพื่อความก้าวหน้า ประสบความสำเร็จว่า วิริยะพากเพียรทำ คือขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดถอย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ

การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง พบว่ามีปัจจัยสำคัญอยู่ 5 ด้าน คือ (1) ด้านเทคโนโลยี ควรใช้วิธีเลียนแบบธรรมชาตินำผ้าห่มหรือแผ่นพลาสติกมาคลุมชั้นไข่ในช่วงระยะฟักไข่จิ้งหรีด เพื่อปรับอุณหภูมิทดแทนอุปกรณ์เตาอบ โดยพอใจที่จะทุ่มเทกำลังกายและใจ มีความพากเพียรพยายามมุ่งมั่นอย่างเต็มที่ รู้จักตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุงจนเกิดความมั่นใจกับผลสำเร็จของงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูถาวรสิทธิการ และ พระราชเขมากร (2561) ที่ศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในกระบวนการแปรรูปกอลอยของชุมชนบ้านไทรย้อย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดแพร่ พบว่า ด้านจิตตะ (ความคิด) จะต้องอาศัยความชำนาญ ความตั้งใจ และ

การเอาใจใส่ในการแปรรูปกลอย การหาความรู้เพิ่มเติม ด้านวิมังสา (ความไตร่ตรอง) การพิจารณาหาข้อดี ข้อเสียในกระบวนการแปรรูปกลอย จะช่วยให้ชุมชนบ้านไทรย้อย มีการพัฒนากระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพ (2) ด้านการประกอบอาชีพ ควรใช้ทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านมาผสมผสานวิทยาการและประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเรียนรู้ ศึกษาดูงานจากกลุ่มอาชีพที่ประสบผลสำเร็จ เพื่อสะสมเป็นองค์ความรู้ที่ฝังลึก มั่นคง (จิตตะ) เกิดความชำนาญงานในอาชีพที่ทำ สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญมี บุญเอี่ยม (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการนำอิทธิบาท 4 ไปใช้ในการทำงานของศูนย์ควบคุมการบินภูเก็ต บริษัทวิทยุการบินแห่งประเทศไทย จำกัด” พบว่าด้านจิตตะ คือ เอาใจฝึกฝน ไม่ทอดทิ้งธุระ เอาใจใส่จริงจัง มีจิตจดจ่อผูกพันในเรื่องนั้นๆ หากเกิดความผิดพลาดอาจจะทำให้เกิดปัญหาตามมาได้ (3) ด้านทรัพยากร ควรใช้วัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก เช่น อาหารร่าอ่อน รำแกจากโรงสีชุมชน เป็นต้น เป็นการสร้างประโยชน์ระหว่างเครือข่ายซึ่งจะทำให้เกิดความพอใจร่วมกัน (ฉันทะ) นำไปสู่การพึ่งตนเองที่แท้จริง สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542) อธิบายว่า ถ้าฉันทะเกิดขึ้นแล้ว จะเกิดความรักในคุณค่าความดีงาม ความสมบูรณ์ของสิ่งนั้น แล้วจะทุ่มเทชีวิตจิตใจอุทิศให้แก่สิ่งนั้น ต้องการทำสิ่งนั้นให้ดีที่สุด ให้สำเร็จผลดีที่สุดของสิ่งนั้นของงานนั้น ไม่ต้องห่วงพะวงกับสิ่งเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย (4) ด้านจิตใจ ควรเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกตามหลักธรรมาภิบาลที่อยู่บนฐานความซื่อสัตย์ มีสัจจะ และมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ อรรวรรณ เกสร (2562) ที่อธิบายแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเกี่ยวกับทุนในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน (5) ด้านสังคมและวัฒนธรรม สมาชิกควรใช้ความเป็นพี่น้องเครือญาติสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายในการขับเคลื่อนผลักดันกิจกรรมให้ประสบผลสำเร็จ สอดคล้องกับ วิโรจน์ เกษภูลักษ์และคณะ (2558) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตโดยใช้การพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในโครงการชิงหัวมัน ตามพระราชดำริ กรณีศึกษา: เกษตรกร บ้านหนองคอไก่ อำเภอยายาง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ ความพอดีด้านสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน การรู้จักผนึกกำลัง และการมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลวิจัยไปใช้

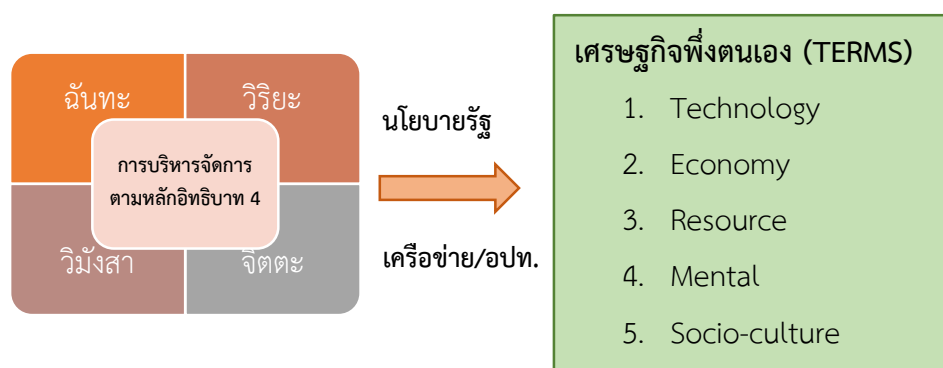
ในด้านการปรับปรุงผลผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจังหวัด กลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นสำคัญ แต่ต้องไม่เป็นการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เป็นวัฒนธรรมการบริโภคของคนในชุมชน เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจเท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมการบริโภคอาหารประเภทแมลงชนิดอื่นๆ ในระดับภูมิภาค ในลักษณะการสร้างและพัฒนาเครือข่าย เชิงเปรียบเทียบและบูรณาการองค์ความรู้ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

องค์ความรู้ใหม่

การบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีดตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อเศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 5 ด้าน ได้แก่ เทคโนโลยี (Technology) การประกอบอาชีพ (Economy) ทรัพยากร (Resource) จิตใจ (mental) และสังคมวัฒนธรรม (Socio-culture) แผนภาพประกอบดังนี้

เอกสารอ้างอิง

- ทศพร วงศ์ทะกัณฑ์. (2550). การประเมินผลการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ทัศพร คำสีทา. (2560). ยังสมาร์ทฟาร์มเมอร์ กาฬสินธุ์ นำชุมชนเลี้ยงจิ้งหรีด สร้างรายได้เดือนละล้านสู่ชุมชน. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2562, จาก https://www.technologychaoban.com/agriculturaltechnology/article_27689
- นัยนา พรหมสว. (2560). การใช้อิทธิบาท 4 ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์. รายงานสืบเนื่องการประชุมสัมมนาวิชาการ (Proceedings). การนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติเครือข่ายบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏภาคเหนือ ครั้งที่ 17. 21 กรกฎาคม 2560. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- มติชน. (2561). เลี้ยง ‘จิ้งหรีด’ แบบสมาร์ท เมื่อวิทยาศาสตร์เข้าไปช่วย. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2562. จาก https://www.matichon.co.th/local/quality-life/news_1056198.
- ศูนย์ข่าวขอนแก่น. (2562). อาชีพทางเลือกใหม่. ชาวบ้านฮ้องฮี @กาฬสินธุ์ เลี้ยงจิ้งหรีดยกหมู่บ้าน. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2562, จาก <https://mgronline.com/local/detail/9620000053229>
- อรรวรรณ เกสร. (2562). การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับกฎหมายที่ควรรู้ตอนที่ 1. สืบค้นเมื่อ 15 มีนาคม 2562, จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/elaw_parcy/download/article/article_20190128125340.pdf.